

פסח

12 נושאים ללימוד ולדיון סביב שולחן החג

שתיים עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "פסח: הזמן
איננו רציף": מה עושות עשר המכות לעשרה מאמרות הבריאה, אל מי
דיבר ה' כשלא היה איש, מדוע יש לשבת שלוש תפילות, ומה אנו
מאחלים באמת כשאנו אומרים "עד מאה ועשרים". עד לרעיון המכריע
של הרב: כל רגע הוא בריאה חדשה.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פסח

01 המכות, היפוכם של המאמדות

02 אל מי דיבר כשלא היה איש?

03 מצרים: מצר ים

04 הנקודה הבלתי נראית המחזיקה הכול

05 שלוש שבתות באחת

06 "אנכי" אינו מצווה

07 הזמן אינו קו רציף

08 עמלק, הראשית המזויפת

09 לא המת הוא הטמא

10 המים העליונים והמים התחתונים

11 עד מאה ועשרים

12 לדעת אינו להכיר

הצגה

בעשרה מאמרות נברא העולם, ובעשר מכות לקחה מצרים. הרב פותח את שיעורו בהקבלה זו — ובשאלה: מה מופלא כל כך במכות הללו?

השאלה

מה "מופלא" במכות הדומות לאסונות רגילים — מים מזוהמים, כינים, מגפות?

התשובה

הרמב"ם: בליל פסח מדגישים את הניסים והנפלאות שנעשו במצרים.

עשר המכות הן המחשה של שיבוש מאמרות הבריאה, של ריקנות מתכליתם. אלה מכות המעידות על פעולה פגומה של כללי הבריאה, של חוקי הטבע.

המים שהפכו לדם, ריבוי הכינים, המגפות: כל אחד לעצמו, אלה מאורעות הקרובים כמעט לשגרה. מה שעושה אותם מופלאים הוא שהם מזעזעים את כל חוקי הפעולה הרגילה של הטבע, יחד.

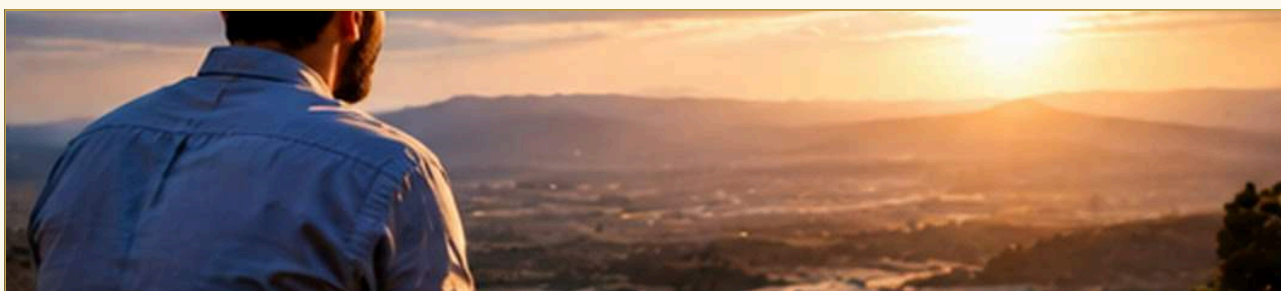
יש, אומר הרב, קשר הדוק בין המכה האחרונה, מכת בכורות, לבין המאמר הראשון של הבריאה — זה שאינו באמת מאמר.

מסקנת הרב

עשר מכות מצרים הן המחשה של שיבוש מאמרות הבריאה.

לקח לשולחן

מילה שרוקנה מתכליתה נעשית מכה: הבטחה שלא קוימה, מחמאה מתוך אינטרס, מילה שנאמרה כדי לפגוע. איזו ממילותינו השבוע "רוקנה מתכליתה"? ואיזו בראה באמת דבר מה?

הצגה

בעשרה מאמרות נברא העולם. אבל כשסופרים אותם, מוצאים רק תשעה: חכמינו משלימים ומונים את "בראשית" כמאמר. והרי מאמר מניח שיש מישור שאליו מדברים.

השאלה

כיצד יכול "בראשית" להיות מאמר אם עדיין אין איש שישמע אותו?

התשובה

"בראשית נמי מאמר הוא" (מגילה כא ע"ב). "אני" ו"אין" נכתבים באותן אותיות.

אם אין איש, אני יכול לדבר אלא אל עצמי. אין קשר, אין גילוי: זה תמיד ה"אני" שלי, וה"אני" הזה הוא "אין" — האותיות של "אני" ושל "אין" הן אותן אותיות.

בהסתלקות האני שלי אני יכול לאשר את האני שלי. אני יכול לאשר אותו בלי לחשוב קודם שברגע מסוים לא הייתי קיים. קיומי שלי הוא כבריאת העולם: יש מאין. לעולם אי אפשר להפריד את ה"אני" מן ה"אין".

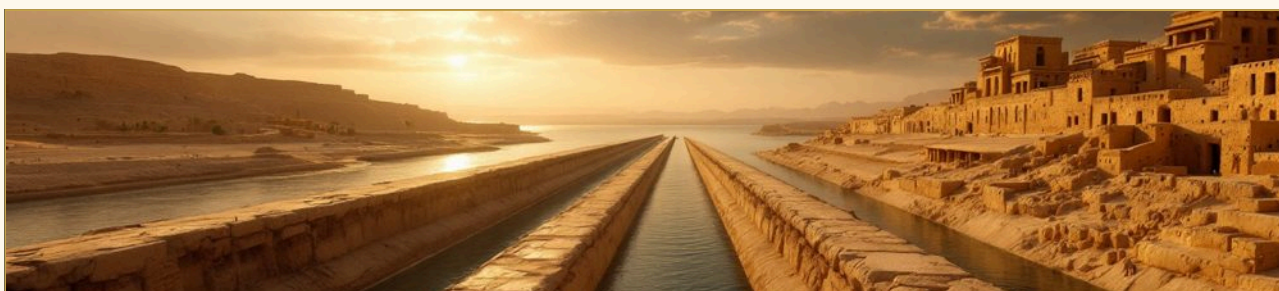
ובכל זאת "בראשית" הוא אכן מאמר, משום שהיה כאן דילוג אל עולם הבריאה. הדילוג הזה הוא הנקודה הראשונה.

מסקנת הרב

בהסתלקות האני שלי אני יכול לאשר את האני שלי.

לקח לשולחן

לפני כל "אני", היה זמן שבו לא היינו. יספר כל אחד על רגע שבו נאלץ לשחוק, לסגת מעט, כדי שיוכל אחר כך לבטא את עצמו באמת.

הצגה

הרב מפרק את "מצרים" ל"מצר ים": גבול הים. מדוע תוגדר מצרים בגבול שהוצב למים?

השאלה

מה סירבה מצרים לקבל כשרצתה להחזיק את המים בגבולות?

התשובה

מצרים: מצר ים, גבול הים.

המים מבטאים את תנועת האין־סוף. כל עוד אין להם גבול, הם נוטים להתפשט, להציף את העולם, את היקום כולו. ועולם כזה לא היה שייך לקטגוריות המחשבה של מצרים: בעיניה, העולם היה מוגבל, היה צריך לשלוט בכוחותיו, לתעל אותם.

שם התרחש הקרע הראשון בין ה"אין", האין־סוף, לבין ה"אני", העצמי והמציאות. ואי אפשר להפריד את ה"אני" מן ה"אין": הרע נולד מן ההפרדה הזאת.

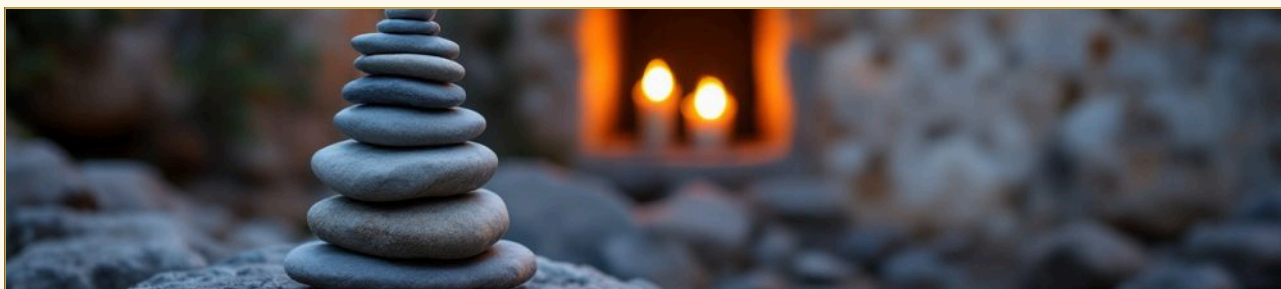
החכמה עצמה, המדע עצמו, בהפחתת העצמי ממציאות הדברים הם מגלים את העולם. שכן העולם עומד להתגלות, כשם שנוכחות הבורא עומדת להתגלות.

מסקנת הרב

אי אפשר להפריד את ה"אני" מן ה"אין".

לקח לשולחן

אנו אוהבים לתעל הכול, לחזות הכול, לשלוט בהכול. באיזה תחום בחיינו סגרנו את הדלת בפני הבלתי צפוי? ומה היה קורה אילו הנחנו לנדיבות, לסקרנות, לזמן הנתון, "לגלוש" מעט?

הצגה

לכל צורה יש פאות; אפשר להביט בה מארבעת הצדדים, מלמעלה, מלמטה. אבל מה שמחזיק אותה אינו נראה: זה מרכז הכובד שלה. הרב מחפש את הנקודה הזאת בזמן.

השאלה

מהי, בזמן, הנקודה הבלתי נראית המחזיקה את המכלול כולו?

התשובה

"בראשית" נכתב באותן אותיות כמו "ירא שבת".

הראשית היא הנקודה הבלתי נראית הזאת, מרכז הכובד המחזיק כל דבר. במרחב, הנקודה קטנה לאין שיעור; כשהיא גדלה, היא מתחילה לשרטט את הקו, אחר כך את המישור, אחר כך את הנפח. אבל בתחילה, יש הנקודה הזאת.

בזמן, הנקודה הזאת היא השבת. היא בלתי נראית כמרכז הכובד, והיא הנותנת לכל השאר את יציבותו. אותיות "בראשית" עצמן אומרות זאת: "ירא שבת".

לכן המספר שבע חוזר שוב ושוב, עם נקודת המוצא שלו: המשקל, מרכז הכובד של כל קיום, של כל מציאות.

מסקנת הרב

מרכז הכובד, העיקר, הוא השבת.

לקח לשולחן

מה שמחזיק בית אינו נראה תמיד. מהי "הנקודה הבלתי נראית" של השבוע שלנו, הרגע המחזיק אותו? ואם אין לנו כוון, איזו נוכל ליצור יחד?

הצגה

המועדים חולקים תפילה אחת. לשבת, לעומת זאת, יש שלוש תפילות שונות: בערב, בבוקר, במנחה. הרב רואה בכך שלוש שבתות באחת.

השאלה

מה חוגגת כל אחת משלוש תפילות השבת, ומהו "יום שכולו שבת"?

התשובה

"אתה קדשת", "ישמח משה", "אתה אחד ושמך אחד"; ו"יום שכולו שבת".

בערב, "אתה קדשת" חוגגת את הבריאה: המעמיק בבריאה מגלה בסוף דרכו את הבורא. בבוקר, "ישמח משה" חוגגת התגלות אחרת: לא עוד דרך הבריאה, אלא דרך יציאת מצרים, ההקדמה למתן תורה. במנחה, "אתה אחד": אתה אחד, ושמך אחד, ומי כעמך ישראל גוי אחד. אין זו עוד הראשית: זו השלכה אל התכלית.

התכלית הזאת היא היום שכולו שבת. לא עוד מנוחה נוספת: היום שבו נשלב את שבת הבריאה בשבת ההתגלות, ואת שבת ההתגלות בשבת הבריאה.

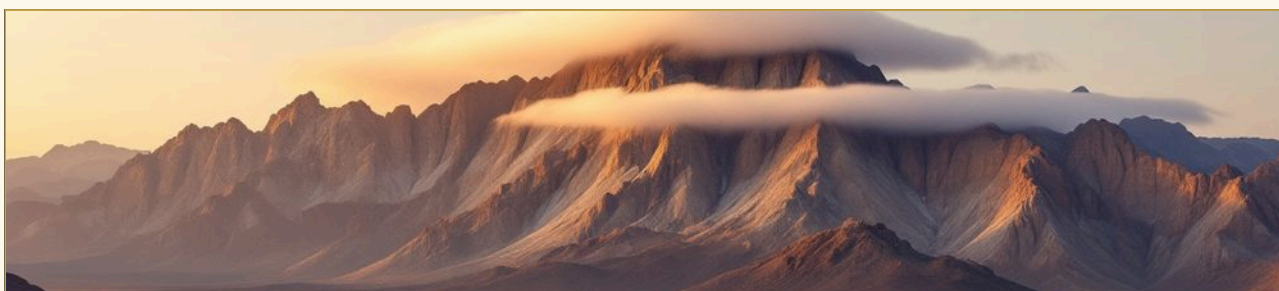
אז, אומר הרב, אם יקטפו תאנה מן העץ, התאנה עצמה תאמר: שבת היום. עולם הבריאה יודעק על הפגיעה במבנה הווייתו שלו.

מסקנת הרב

כשיקטפו תאנה מן העץ, התאנה תאמר לנו: שבת היום.

לקח לשולחן

הערב לבריאה, הבוקר לתורה, המנחה לאחדות: איזו משלוש התפילות אנו חיים ביותר, ואיזו פחות? ומה בטבע סביבנו יכול להזכיר לנו שיש גבולות שיש לכבד?

הצגה

מדברים על עשרת הדיברות. אבל הראשון, "אנכי ה' אלוהיך", אינו מצווה דבר. ובאמצע סיפור יציאת מצרים צה פרשה שנראית כחורגת מן הנושא: "קדש לי כל בכור".

השאלה

מדוע הכול מתחיל ב"אנכי" שאינו מצווה דבר — ומדוע לקדש את הבכור בשעת היציאה ממצרים?

התשובה

"אנכי ה' אלוהיך"; "קדש לי כל בכור" (שמות יג, ב).

בסיני יש אותה תופעה כמו בבריאה: תשע מצוות, ונתון אחד. "אנכי ה' אלוהיך" אינו מצווה: זה נתון שעלינו ללמוד, ובלעדיו אין דבר. איני יכול לדבר על מצווה אם אין מצווה; אחרת, איני מקבל שום היררכיה. "אנכי" קודם לתשע המצוות כשם ש"בראשית" קודם לתשעה המאמרות.

כך גם פרשת הבכור אינה סטייה מן הנושא: כל הסוד הוא בראשית. או שקידשנו את נקודת המוצא, או ששום דבר אינו עומד. ואותה פרשה מצרפת אליה את התפילין ואת קידוש החודש: ראשית מתמדת.

לכן הבכורים מתענים בערב פסח: יש לקדש את הבכורה, וכשאי אפשר לעשות זאת בדיבור, עושים זאת בלימוד תורה.

מסקנת הרב

איני יכול לדבר על מצווה אם אין מצווה.

לקח לשולחן

גם במשפחה, שום דבר אינו עומד אם נקודת המוצא אינה ברורה. מהם שניים או שלושה ה"נתונים" של ביתנו, אלה שאינם עומדים לויכוח משום שכל השאר נובע מהם? האם אמרנו אותם אי פעם לילדינו?

הצגה

אנו חיים בתכנון תוכניות: מחר, בשנה הבאה, בעוד שלוש שנים. אנו מאמינים ברציפות הדברים. אבל בעברית, מושג הזמן הרציף אינו קיים.

השאלה

אם כל רגע הוא בריאה בפני עצמה, מה נותן לנו את האשליה שהזמן זורם בלי הפסקה?

התשובה

"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" (תפילת שחרית).

כשם שהקו הישר אינו אלא רצף בלתי פוסק של נקודות, הזמן הוא רצף בלתי פוסק של רגעים. אין רגע זהה לחברו, וכל רגע הוא בריאה. אין אנרגיה רציפה המקיימת את העולם: היא מתחדשת כמו הטיפה המזינה את הנר. אין זו אף פעם אותה טיפה, וזה נותן לנו רושם של רציפות.

התנועה הרציפה הזאת של הבריאה היא למעשה בריאות מקוטעות: ניסים ונפלאות. כל רגע בחיים הוא כשלעצמו פלא. בין יציאת מצרים לבין ההמשך אין תנועה רציפה: יש קטיעה.

לכן החג נקרא חג המצות. מה בין מצה ללחם? הזמן להניח לעיסה לתפוח, לתת לה טעם אחר, את טעמנו שלנו. שבעה ימים יש לנטרל בתודעתנו את הזמן הזה המשבש את הטעם המקורי, ולא לתת לתנופתנו הרוחנית זמן להפוך לשכלתנות.

מסקנת הרב

כל רגע בחיים הוא כשלעצמו פלא.

לקח לשולחן

אנו דוחים את הדברים החשובים לרגע שעדיין אינו קיים. אם שום דבר אינו מבטיח רציפות, מה צריך להיאמר או להיעשות השבוע, ולא "יום אחד"? יקבע כל אחד דבר אחד, ותאריך.

הצגה

"ראשית גוים עמלק", אומר בלעם. הרב קורא את הפסוק הזה כדיוקנו של המזייף את הראשית — ומפיק ממנו את משמעות המכה האחרונה של מצרים.

השאלה

מה קורה כשמעמידים במקום הראשית האמיתית נקודת מוצא מפוברקת?

התשובה

"ראשית גוים עמלק" (במדבר כד, כ).

משלא פיענחו את סוד הראשית האמיתית, מניחים לה נקודת מוצא אחרת: זה "ראשית גוים עמלק". וכשעקרון הראשית מחולל, לא נשאר דבר, שכן בכישלונם כלולים כל האחרים.

ולהפך, הראשון מכיל כבר את האחרון: חכמינו אמרו שה', בהתגלותו למשה, ביישר לו כבר על המכה האחרונה. מכת בכורות היא קריסתן של כל הנחות היסוד של המחשבה המקובלת במצרים.

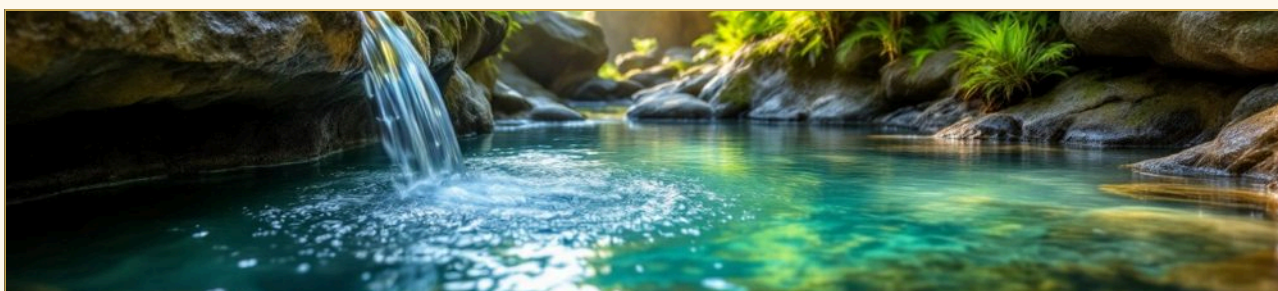
לכן, במכה הזאת, לא משה ולא אהרן מתערבים. "אני ולא מלאך": אני הוא היוצא, אני הוא המתגלה — והגילוי הזה לבדו די בו כדי להכשיל את המוות. יציאת מצרים מניעה התחלה חדשה.

מסקנת הרב

כשעקרון הראשית מחולל, לא נשאר דבר.

לקח לשולחן

לכולנו יש "ראשית" שאנו מספרים כדי להצדיק את בחירותינו: ילדותי, אופיי, מה שעשו לי. איזו מנקודות המוצא הללו אמיתית, ואיזו מפוברקת? יעז כל אחד לבחון אחת מהן.

הצגה

רבים סבורים שהמוות הוא הטומאה. הרב הופך את הרעיון: המת אינו טמא. אנחנו, הניגשים אליו בלי לדעת מהו המוות, אנחנו הטמאים.

השאלה

מאין באה הטומאה, אם לא מן המת עצמו — ומדוע המים מטהרים?

התשובה

טומאה, מלשון אטום: סתום. "מים", מילה שאין לה לשון יחיד.

הטומאה באה מן המילה "אטום", סתום. כשאנו אטומים, כשאין בפנינו תשובה, אנו במצב של טומאה. העדר תשובתנו מול המוות הוא שמטמא אותנו, לא המת.

מה שעומד מול הטומאה הם המים, הטהרה: הם מטהרים, מחדשים, משפיעים ברכה. הם החיים, והחיים הללו שייכים לאין־סוף: אין להם גבולות. לכן אין למילה "מים" לשון יחיד.

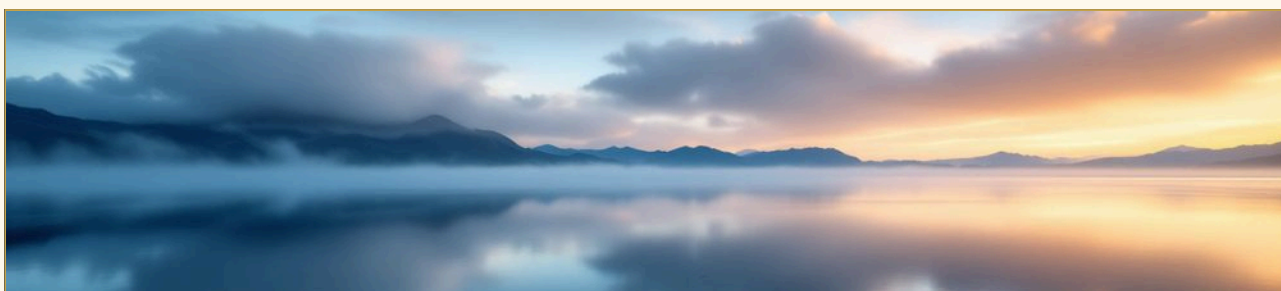
ההתגלות נמצאת כאן, בהישג יד: או שתופסים אותה, או שתופעת המוות גוברת על כל מה שבנה האדם.

מסקנת הרב

המת אינו טמא; אבל אנו, הבאים במגע עם המת ואיננו יודעים מהו המוות, אנו שרויים בטומאה.

לקח לשולחן

מול אבל, מחלה, כישלון, לעיתים קרובות אנו "נאטמים": איננו יודעים מה לומר, ולכן איננו אומרים דבר. איזה מצב השאיר אותנו השנה בלי תשובה? מה יכולנו לומר או לעשות, ולו בגמגום?

הצגה

המכות מתחילות במים שהפכו לדם. הרב מזכיר שבבריאה, מה שמבדיל בין המים העליונים למים התחתונים הוא מאמר.

השאלה

מדוע המכה הראשונה פוגעת במים, ומה היא אומרת על פרעה?

התשובה

פרעה, מלשון "פרוע": משולח רסן, שאינו מציית עוד לשום כלל.

המים התחתונים הם הלב, כל מערכת ההשקיה של הגוף בדם. המים העליונים הם השכל, המוח. אנו זקוקים לשתי תפילין: של ראש, כנגד השכל, ושל יד, כנגד הלב. האם אפשר להפריד ביניהם? מי שמפריד ביניהם לא הבין דבר בחיים: הם נעשים אז מזויפים, מעוותים.

יש לאון ביניהם, ומה שעושה את האיון הוא רוח הפה, הדיבור: המאזניים שבין השכל ללב. השחתת המים מעידה על סגירות בפני הדיבור.

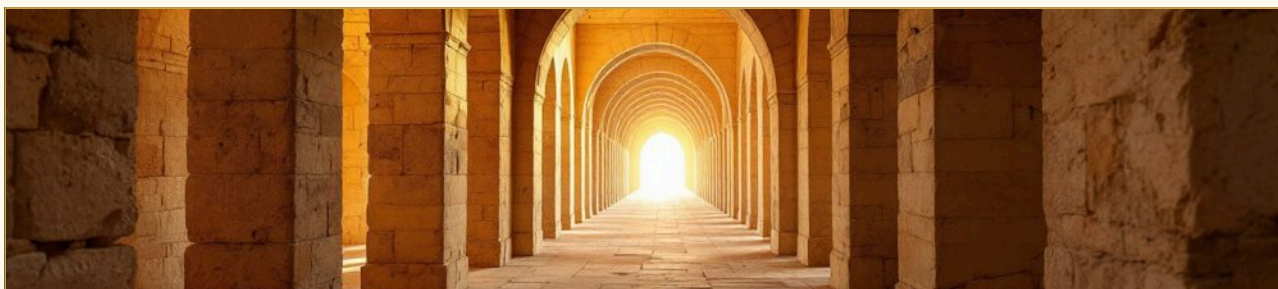
פרעה קיים את ההפרדה הזאת. לכן, תחתיו, יצא העולם מפעולתו המקורית: הוא נעשה "פרוע", משולח רסן, שאינו מציית עוד לשום כלל. כשלא הבינו זאת, מסתגרים בעקשנות בלי סוף.

מסקנת הרב

הדיבור הוא המאזניים שבין השכל ללב.

לקח לשולחן

יש המחליטים בראש, ויש בלב. מה שולט אצל כל אחד מאיתנו? וכשהראש והלב מתווכחים בהחלטה משפחתית, האם אנו מניחים לדיבור לקשר ביניהם, או מכריעים בשתיקה?

הצגה

יש ארבעים ותשעה שערי טהרה וארבעים ותשעה שערי טומאה, והם כמעט נוגעים זה בזה. הרב מפיק מכך קריאה מפתיעה של ברכה שאנו אומרים בלי לחשוב: "עד מאה ועשרים".

השאלה

מה אנו מאחלים כאמת לאדם כשאנו אומרים לו "עד מאה ועשרים"?

התשובה

שבעים פנים לתורה, חמישים שערי בינה.

כל האומנות היא להחזיק מעמד בדרך הנכונה, שהרי שערי הטהרה ושערי הטומאה כמעט נוגעים זה בזה. להגיע אל הנקודה החמישים בלי גישה אליה פירושו קריסה מוחלטת. נזכור שהמן, מצאצאי עמלק, שראה גם הוא את עצמו כ"ראשית", נתלה על עץ גבוה חמישים אמה.

אבל היודעים להתקדם בכיוון הנכון פותחים את השערים זה אחר זה, לאורך כל חייהם. לאחל לאדם מאה ועשרים פירושו לאחל לו לשלב בחייו את שבעים הפנים לתורה דרך חמישים דרכי הגישה אל הבינה.

משה הגיע לכך: הוא גילה את שבעים הלשונות והגיע אל המדרגה החמישים. "ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה": קבורתו היא בתורתו, בדרך חייו.

מסקנת הרב

קבורתו אינה קיימת עוד בשבילנו. היא בתורתו.

לקח לשולחן

בפעם הבאה שנאחל "עד מאה ועשרים", נחשוב על התוכן. איזה "שער" של בינה פתחנו השנה? ואיזו גישה לתורה, שונה משלנו, נוכל לגלות?

הצגה

בסוף השיעור מבחין הרב בין שתי מילים קרובות: השכלה ושכל — כלומר הלימוד, והדעת המופנמת. המצה, הוא אומר, היא המזון הראשון של השנייה.

השאלה

מה ההבדל בין להבין דבר לבין לדעת אותו כאמת?

התשובה

"והאדם ידע את חוה אשתו" (בראשית ד, א).

ההשכלה היא עולם ההיגיון, הרציו. את מה שאני מבין, אני יכול ללמוד כפי שלמדתי מתמטיקה — אפילו את התלמוד: הדבר פותח את דעתי, כמו המדע או הביולוגיה.

השכל, הדעת, הם דבר אחר: להפנים את מה שאני לומד, לממש אותו בתוכי. כשהתורה אומרת שאדם "ידע" את חוה, היא מלמדת שהדעת האמיתית היא באהבה, ושהאהבה האמיתית היא זו המגלה אותנו.

המצה היא המזון הראשון של הדעת הזאת. היא מזכירה לנו שלחיים יש קצב משלהם, שהם מתקדמים בתנועות מקוטעות.

מסקנת הרב

הדעת האמיתית היא באהבה, והאהבה האמיתית היא זו המגלה אותנו.

לקח לשולחן

אנו יודעים דברים רבים שאיננו חיים אותם. איזה רעיון שלמדנו פעם הפנמנו כאמת, עד שהוא שינה את דרך פעולתנו? ואיזה אדם למדנו להכיר מתוך אהבה?